

ЗАГАЛЬНООСВІТНЯ ШКОЛА

УДК 37.034.556

Я.М. БЕЛЬМАЗ

РОЛЬ РЕЛІГІЇ В МОРАЛЬНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКОЛАХ США

У статті висвітлено проблему релігії в моральному вихованні учнів у школах США. Доведено, що співвідношення релігії та морального виховання в школах США є дискусійним. Незважаючи на той факт, що державна американська школа є відокремленою від церкви та релігії, релігійне виховання виступає в ролі чинника впливу на розвиток моральності учнів.

Ключові слова: моральне виховання, релігія, релігійне виховання, моральність, американська школа.

Релігія відіграє певну роль у моральному вихованні підлітків, особливо там, де вона зберігає значний вплив. Як відомо, державна школа в США деполітизована й відокремлена від церкви й релігії. Проте проблема релігійного виховання у світських школах є об'єктом гострих дискусій.

Питанням співвідношення морального виховання та релігії в школах США присвячені праці як зарубіжних, так і вітчизняних учених, зокрема В. Норда, Ч. Хейнеса, М. Красовицького.

Мета статті – визначити, яку роль відіграє релігія в моральному вихованні підлітків у загальноосвітніх школах США; з'ясувати, яким чином релігія може бути включеною до навчальної програми; дослідити зв'язок морального й релігійного виховання в приватних релігійних школах.

Найчастіше дискусії стосовно ролі релігійного виховання в публічних школах ведуться між двома полярними групами. Перші – це радикальні кола, що вважають освіту й моральне виховання без Бога неприпустимим, вони виступають за впровадження в школах молитви, заперечують право школи на навчання учням будь-яких цінностей, крім релігійних, наполягають на вилученні сексуальної освіти з навчальної програми шкіл. Вони навіть звинувачують державну освіту в прагненні виховувати учнів у дусі аморальності, антихристиянської і антигуманістичної філософії. А інші – це представники ліберальної течії, які підтримують вилучення релігії з навчальної програми і включення до неї сексуальної освіти.

Однак, як зауважує М. Красовицький, різке звинувачення стосовно повної відсутності релігійного виховання не має підстав. Виховання поваги до релігії, релігійні мотиви, навчання деяким релігійним цінностям, перш за все загальнолюдським, спостерігається у більшості державних шкіл. Наприклад, напередодні релігійних свят – католицьких, єврейських, афро-американських, православних – вчителі знаходять час і розповідають учням про історію,

зміст і моральну сутність цих свят, схвалюють участь дітей у релігійних заходах. Релігійний матеріал, за умов його органічного зв'язку зі змістом навчальних предметів, насамперед гуманітарних, досить часто визначається в державних школах США [1, с. 42].

Останнім часом досить популярним серед американських педагогів є так званий компромісний підхід до ролі релігії в моральному вихованні [3]. Ця модель узгоджується з Першою поправкою до Конституції США. У державних школах, які дотримуються цієї моделі, однаково з повагою ставляться до представників будь-якого віросповідання або до атеїстів. У 1994 р. Асоціація керівництва та розвитку навчальних програм (Association for Supervision and Curriculum Development), Національна Асоціація Євангелістів (the National Association of Evangelicals) і Freedom Forum First Amendment Center вирішили, що настав час для нового діалогу між загальноосвітніми публічними школами й представниками релігії. На першій зустрічі у квітні 1994 р. порядок денний був насиченим, обговорювалися різні питання, починаючи з релігійних свят і молитов у школі і закінчуючи шкільною реформою і сексуальним вихованням. Учасники зустрічі дійшли висновку, що якщо вони не вирішать проблеми релігійного виховання і цінностей у школі, то в державній освіті немає майбутнього. Через рік, весною 1995 р. 21 група представників релігії і освіти створили Бюлетень принципів, який мав назву “Релігійна свобода, публічна освіта і майбутнє американської демократії”. Ядро цієї згоди закладено в 4-му принципі, який проголошує: “Публічні школи не можуть упроваджувати або збороняти релігію. Вони повинні бути місцем, де до релігій і релігійних переконань ставляться зі справедливістю і повагою. Публічні школи підтримуються Першою поправкою, яка захищає право на релігійну свободу представників будь-якої віри або невіруючих. Школи демонструють справедливість, якщо вони стверджують, що навчальна програма включає навчання про релігію як важливу частину загальної освіти, коли це доречно й не суперечить основним принципам демократії” [4].

Педагоги дійшли консенсусу, що школа повинна бути нейтральною у справах релігії. Як державна установа, публічна школа повинна бути релігійно нейтральною у двох сенсах: нейтральною серед релігій (не надавати привілей одній з релігій) і нейтральною до релігійних і нерелігійних людей (не надавати привілей релігії взагалі перед атеїзмом). Проте “бути нейтральною” не означає “ігнорувати релігію”. Школам слід приймати релігію серйозно. Нейтральність вимагає справедливого ставлення до релігії. Отже, в публічних школах учні мають право молитися поодиноці або в групах, але доки їхня діяльність не робить замаху на права інших. Ця діяльність повинна бути повністю вільною, ініціюватися студентами. Наприклад, студентам дозволяється зібратися для молитви біля флагштока перед заняттями. Учні також мають право розділити свою віру з іншими й читати релігійну літературу. На заняттях учні мають право виразити свою релігійну думку стосовно того чи іншого питання, однак не мають право нав'язувати свою думку чи примушувати своїх однокласників брати участь у релігійних заходах.

Більшість експертів погоджується, що учні також мають право розповсюджувати релігійну літературу в загальноосвітніх школах, проте в установленому адміністрацією школи місці, часі. Однак такі умови мають бути для будь-якої літератури навчального характеру.

“Актом рівного доступу” (Equal Access Act) в 1984 р. було зафіксовано, що в загальноосвітніх школах студенти можуть створювати релігійні клуби, за умовою, якщо в школі дозволено створення інших клубів.

Учителі, виконуючи свої професійні обов’язки, мають дотримуватися нейтралітету стосовно моральних питань. Вони можуть і повинні навчати як громадянським цінностям, чеснотам громадськості, так і моральним цінностям і формувати моральні риси характеру, які вважаються такими в їхній спільноті. Важливо, щоб учителя не обвинуватили в нав’язуванні релігійних або антирелігійних поглядів. Учитель, працюючи з підлітками, може висловити свою думку стосовно того чи іншого релігійного питання, однак обов’язково зауважити, що це його особиста думка, а не політика школи. Нав’язування ж своїх поглядів є непрофесійним і антиконституційним.

Хоча школа залишається нейтральною щодо релігії, навчальна програма включає релігію як один із варіантів, поруч зі світським, бачення і розуміння світу.

Про важливість включення релігії до навчальної програми загальноосвітньої школи йдеться в документі “Релігія і навчальна програма публічної школи: питання та відповіді” (“Religion and the Public School Curriculum: Questions and Answers”): релігія відіграє видатну роль в історії суспільства; вивчення релігії є необхідним, щоб зрозуміти світ. Відсутність фактів про релігію може створити невірне уявлення про те, що релігійне життя людства є неважливим. Невірне розуміння основних символів, концепцій різних релігій робить незрозумілим історію, мистецтво, літературу, сучасне життя [2, с. 59–60].

Отже, американські педагоги дійшли декількох висновків стосовно ролі релігії в навчальній програмі загальноосвітніх шкіл. По-перше, через вагомий вплив релігії на історію і культуру необхідно включати релігію до обов’язкової навчальної програми. По-друге, вплив релігії не обмежується історією; учні мають зрозуміти доцільність релігії і в сучасному житті. По-третє, релігія стосується майже всіх предметів навчальної програми. І нарешті, необхідно розуміти розмаїття релігій, а не лише одну свою [4].

Американська школа знайомить учнів з різними поглядами стосовно людського буття, в тому числі й релігійним. Особливо важливим вивчення релігії є для розуміння історії.

Більшість програм морального виховання загальноосвітніх шкіл ігнорують релігію. Прихильники традиційного підходу до морального виховання вважають, що релігія не має відношення до розвитку чеснот, моральних суджень і пошуку моральної істини. Проте педагоги, які стоять на позиції ліберальної освіти (В. Норд, Ч. Хейнес) стверджують, що релігійна думка обов’язково повинна бути включеною до моральних дискусій.

Виховання характеру ґрунтується на твердженні, що існує певний консенсус чеснот і цінностей; він може бути локальним або ширшим, однак існують і такі цінності, як чесність, справедливість, які є універсальними й існують у всіх релігіях. Але оскільки школа в США є світською і релігія часто викликає суперечки, прибічники виховання характеру зупиняються тільки на універсальності таких цінностей і намагаються уникати релігійного підтексту. Виховання характеру використовує літературу й історію для пояснення моральних проблем, іноді використовуються історії, що базуються на релігії.

Деякі батьки консервативних релігійних поглядів іноді наполягають, щоб в публічних школах вивчали Біблію як засіб приписання дітям моральних цінностей і чеснот та поради щодо моральної поведінки. Проте курс вивчення Біблії в загальноосвітніх школах дозволяється Конституцією в тому випадку, якщо Біблія вивчається “об’єктивно” і з нейтральної позиції; в публічних школах не можна навчати дітей, що Біблія – це моральна істина і закликати діяти згідно з Біблією (хоча Біблія і є осередком відповідей на велику кількість моральних питань) [4].

Інша ситуація спостерігається в приватних релігійних школах (4/5 з усіх приватних шкіл належать до релігійних організацій). Католицькій церкві у США підпорядковано понад 10 тис. початкових і середніх шкіл, що становить майже 3/4 усіх конфесійних шкіл, де навчається близько 5 млн школярів. Моральне виховання в католицьких школах тісно пов’язане з викладанням релігії і виконанням релігійних обрядів. Наприклад, у школі, яку названо на честь Святої Терези, діти моляться тричі на день: перед початком уроків, на загальношкільній лінійці на благо Америки, вдень у їдальні і на кінець дня в класі виконується молитва “Отче наш”. Педагоги намагаються кожен раз, спілкуючись учнями, підкреслити, що вони моляться за людей, за добрі наміри, за відданість Богу, а не грошам, приводять приклад Святої Терези, яка присвятила все своє життя служінню Богу й добру.

Уроки релігії по суті є уроками моралі. Діти читають уривки з Біблії, обговорюють певні моральні ситуації на основі біблійних сюжетів. Разом з цим обговорюються такі актуальні проблеми, як СНІД, вживання алкоголю і наркотиків, дошлюбний секс – все це розглядається як гріх. Проте одностатеву любов за гріх не вважають. На уроках релігії використовуються рольові ігри, аналіз конфліктних ситуацій, тренування у прийнятті моральних рішень у конфліктних моральних ситуаціях, обговорюються моделі поведінки, взятих із біблійних сюжетів, поезії, історичних подій. Кожного місяця й у дні релігійних свят учні ходять до церкви, слухають проповіді з моральними настановами в дусі гуманізму, беруть участь у релігійних ритуалах.

Церква відіграє також значну роль в організації дозвілля дітей, приваблює їх добре обладнаними спортивними майданчиками, демонстраціями фільмів, іншими розвагами [1, с. 42].

Представники ліберальної освіти надають низку рекомендацій щодо ролі релігії в моральному вихованні:

1. Серйозне ставлення до релігії як до одного з елементів навчальної програми, включення її до морального виховання вимагає серйозного став-

лення і до релігійної свободи. Кожній школі слід мати обов'язково кодекс, у якому згідно з Першою поправкою до Конституції США зазначено право релігійної свободи учня будь-якого віросповідання або атеїстів; також необхідно визнати академічне вивчення релігії важливою частиною навчальної програми. Тільки тоді вчителі матимуть легальне право пропонувати дискутувати з приводу релігійних питань.

2. Виховання характеру є необхідним для виконання виховної та освітньої функції загальноосвітньої школи. Спільноти повинні працювати разом, щоб розвинути обов'язкову програму виховання характеру, яка відображає основні моральні цінності і громадянські чесноти. Така програма повинна знайомити учнів і з релігійним аспектом моральних проблем. Виховання характеру не може ігнорувати релігію і повідомляти учням, що релігія не має відношення до моральних чеснот і суджень.

3. У школах слід упроваджувати ліберальну освіту як одну з форм морального виховання. Ліберальна освіта торкається як світських, так і релігійних боків моралі.

4. Якщо школа рахується з релігією і приймає її серйозно, то не слід розраховувати на природне включення і мінімальну справедливість. Школи повинні пропонувати учням курси з вивчення релігії. Зокрема, фахівці з ліберальної освіти рекомендують міждисциплінарний курс з морального виховання для старших підлітків, де використовуються світські й релігійні тексти для аналізу головних моральних проблем, які займають центральне місце в житті учнів.

5. Необхідно провести реформу з підготовки педагогічних кадрів. Вчителів слід навчати основам релігії. На жаль, у багатьох педагогічних коледжах цьому аспекту приділяється дуже мало уваги.

6. Всі вчителі, які мають справу з моральним або релігійним змістом, повинні знати про співвідношення релігії з їх основною навчальною дисципліною. Ідеально було б при підготовці вчителів читати, наприклад, такі курси, як "Релігія і американська історія", "Релігія і економіка", "Релігія і сексологія" тощо.

7. Для результативного виховання необхідно мати відповідні підручники й наочний матеріал.

Висновки. Отже, проаналізувавши зазначену вище проблему, слід ще раз наголосити на тому, що проблема ролі релігії в навчальних програмах загальноосвітніх шкіл та її впливу на моральне виховання є об'єктом гострих дискусій. І хоча державні школи США є відокремленими від церкви й релігії, релігійне виховання являє собою чинник впливу на розвиток моральності підлітків.

Список використаної літератури

1. Красовицький М. Моральне виховання учнів у теорії та практиці американської школи / М. Красовицький // Рідна школа. – 1998. – № 4. – С. 30–52.
2. Haynes Ch.C. Finding Common Ground / Ch.C. Haynes. – First Amendment Center, 2007 – 308 p.

3. Nord W.A. Taking Religion Seriously Across the Curriculum / W.A. Nord, Ch.C. Haynes. – Association for Supervision and Curriculum Development. – 1998.

4. Nord W.A. The Relationship of Religion to Moral Education in the Public Schools / W.A. Nord, Ch. C. Haynes [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gwu.edu/~ccps/>.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2014.

Бельмаз Я.Н. Роль религии в нравственном воспитании учеников в общеобразовательных школах США

В статье освещена проблема религии в нравственном воспитании учеников в школах США. Доказано, что соотношение религии и нравственного воспитания в школах США вызывает дискуссии. Несмотря на тот факт, что государственная американская школа отделена от церкви и религии, религиозное воспитание выступает фактором влияния на формирование нравственности учеников.

Ключевые слова: нравственное воспитание, религия, религиозное воспитание, нравственность, американская школа.

Belmaz Y. The role of religion in moral education in public schools in the USA

The article deals with the issue of religion in moral education in public schools in the USA. The author argues that the relation of religion and moral education in schools in the USA is debatable. Most often, the debate about the role of religious education in public schools maintained between the two polar groups. The first one – a radical circles – believe that education and moral education without God is unacceptable, they advocate the introduction of prayer in schools, deny the right of school for pupils' suggestion of any values except religious ones, insist on the removal of the sex education from school curriculum. They even accused public education of an effort to educate students in a spirit of immorality. And another group consists of representatives of the liberal trends that support the removal of religion from the curriculum and the inclusion of the sex education. In the article it is stated that religion must be taken seriously in the public school curriculum, including in moral education. The civic framework for the role of religion in public schools is provided by the religious liberty clauses of the First Amendment to the U.S. Constitution. For more than 50 years, ever since it first applied the First Amendment to the states, the Supreme Court has held that government, and therefore public schools, must be neutral in matters of religion. Despite the fact that the U.S. public school is separated from the church and religion, religious education is a factor of influence on the formation of students' morality. American educators have come to several conclusions about the role of religion in the curriculum of secondary schools. First, because of the powerful influence of religion in the history and culture religion should be included into compulsory curriculum. Secondly, the influence of religion is not limited to history, students have to understand the reasonability of religion in modern life. Third, religion is the case for almost all subjects of the curriculum. Finally, it is necessary to understand the diversity of religions, not just one's own.

Key words: moral education, religion, religious education, morality, American school.